

COHN EN HEKSERIJ

interview 2°

frans westra
ale dijkstra

Motivatie:

Alle drie de boeken die prof. Cohn heeft geschreven hebben betrekking op of verband met vervolgingen. Prof. Cohn verklaart dit zelf door te wijzen op de vele, massale vervolgingen die deze eeuw gekend heeft, zoals de vervolgingen onder Stalin en de vervolgingen onder het Derde Rijk. Volgens hem was dat voldoende om ieders belangstelling en vooral die van historici op te wekken om onderzoek te doen naar vervolgingen in het verleden.

Heksenjacht 16e/17e eeuw:

Het probleem van waarom de heksenjacht juist in de 16e en 17e eeuw zo opkomt is volgens prof. Cohn nog niet afdoende verklaard. Hij wilde er nog niets over zeggen, omdat er nog veel onderzoek verricht moet worden, maar hij wilde toch wel enige suggesties doen. Prof. Cohn denkt dat we het moeten zoeken in een religieuze crisis, die zowel de protestantse als de katholieke wereld trof. Het gaat hierbij niet om het conflict tussen katholieken en protestanten, zoals wel eens gesuggereerd is, maar om de meer individuele beleving van de godsdienst. Dit geldt in het bijzonder voor de hogere lekenstand.

"Als je de akten van de processen uit die tijd leest, kun je je niet aan het gevoel onttrekken, dat het in zekere zin oprechte documenten zijn. Ik bedoel niet, dat de grote heksenjacht ontstaan is uit volksgeloof;

het was de elite, die het idee liet ontstaan. Ik denk niet dat deze zaken spontaan van onder af ontstaan; ze worden altijd gedirigeerd. Ik ken geen enkele vervolging in onze beschaving, die werkelijk van beneden af ontstond. Er moet iemand zijn, die zo'n proces vormt en manipuleert. De vraag is, wie geeft de aanzet en het blijkt dat die ideeën altijd van boven komen, uit overtuiging of opportunisme of een mengeling van beiden".

Een ander, meer praktische, aspect is dat er bepaalde voorwaarden aanwezig moesten zijn, voordat er überhaupt van vervolging sprake kon zijn. De meest fanatieke vervolgers vond men volgens prof. Cohn bij de lagere gerechtshoven. Het was een absolute noodzaak, dat de magistratuur zelf in zekere zin deze ideeën over heksen had. De heksen konden immers niet wettelijk worden vervolgd zonder de participatie van de rechters. Belangrijk was dus de mentaliteit van de rechters en van het volk, waaraan ze hun meningen ontleenden. In het algemeen kun je zeggen dat hoe hoger de gerechtshoven waren, hoe gematigder hun uitspraken waren.

"De heksenjacht was het meest fanatiek in gebieden waar de plaatselijke magistratuur alle macht in handen had en het mildst in gebieden, waar goede hoger-beroepsmogelijkheden waren. Wanneer b.v. ooit een beroep het 'Parlement de Paris' bereikte, kon men rekenen op een gematigd oordeel. Dit gold ook voor de Republiek, waar al vrij vroeg het gerechtshof van Den Haag controle

uitoefende over de handelingen van de gewestelijke en stedelijke gerechtshoven.

Er zijn echter ook landen, waar van een heksenjacht geen sprake was, omdat de ideologie er nooit tot ontwikkeling was gekomen, of wettelijk bekrachtigd was. Dit gaat op voor b.v. Spanje waar de inquisitie zelf zei dat de hele problematiek rond heksen onzin was".

"Village tensions".

"De 'village tensions' vormen een factor, maar zijn er waarschijnlijk altijd al geweest. Ze hadden niets te maken met de idee van een duivelse samenzwering. Toch leidden deze 'village tensions' wel eens tot het lynchen van individuen. Zij ontwikkelden zich echter niet tot de massale slachtpartijen, zoals je die in bepaalde delen van Europa in de 16e en 17e eeuw vindt. In Engeland b.v. was de heksenjacht een derivaat van de heksenjacht op het Continent. Het bleef hier bij heksenjachten op een kleinere schaal, met $\pm$ 1000 slachtoffers, terwijl een gematigde schatting voor geheel Europa op zo'n 50.000 komt. Het ging in Engeland alleen om de 'village tensions' en verder niets, omdat er geen marteling, geen geloof in de heksen-sabbath en geen geloof in de samenzwering der heksen was. De 'village tensions' zijn alleen belangrijk voor processen tegen individuen".

Grote heksenjacht, vervolgingen onder Stalin en het Mac-Carthyisme.

Als we de lijn van de vervolgingen even doortrekken naar onze tijd, zijn er dan parallellen te ontdekken?

"Ik vind, dat je altijd heel voorzichtig moet wezen in het trekken van parallellen, omdat in de geschiedenis nooit twee situaties identiek zijn. Maar je kunt dat ook overdrijven. Er zijn altijd 'underlying human tendencies'. B.v. in een situatie van grote desorientatie en verwarring, waarin mensen niet weten hoe zich op moeten stellen; men is dan geneigd te reageren op een manier, die men anders als irrationeel zou bestempelen. Men zoekt in zo'n situatie naar leiders, die op de één of andere manier als boven-

natuurlijk begaafd beschouwd worden; men zoekt naar (denkbeeldige) vijanden, waarop men al het kwaad projecteert. Dit vind je in allerlei beschavingen zij het met verschillende patronen, maar het zijn in feite dezelfde dingen. B.v. de hang naar een leidersfiguur en het zoeken naar de zondebok. Alle vervolgingen zouden iets gemeenschappelijk kunnen hebben.

Je moet echter een nuancering aanbrengen, omdat het altijd de vraag is in hoeverre men werkelijk in deze dingen gelooft en in hoeverre dit van bovenaf opgelegd wordt vanuit overwegend politieke motieven.

Het proces tegen de Tempeliersorde was b.v. een tamelijk cyniese politieke manoeuvre; aanvankelijk bestond er in het geval van de vervolgingen onder Stalin geen geloof in een imperialistische samenzwering van Trotsky, dat werd later gekreëerd. Ongetwijfeld geloofden vele mensen het later wel. Wat dat betreft zou je kunnen zeggen dat de vervolgingen onder Hitler meer spontaan waren. Ook hier weer veel cynisme, maar Hitler geloofde zeker in de Joodse wereldsamenzwering. En het Mac-Carthyisme was gewoonweg een puur cyniese en opportunistiese manier van inspelen op een golf van politieke paniek die de jacht op veronderstelde kommunisten opleverde. Ik geloof niet dat Mac-Carthy er zelf één woord van geloofde.

Wat betreft de heksenjachten in de 16e en 17e eeuw geloof ik dat het element van oprecht geloof in het bestaan van een grote duivelse samenzwering van heksen en andere dienaren van de duivel veel groter was dan bij de gevallen uit deze eeuw. Wanneer men de geschriften leest van de ideologen van de grote heksenjacht kan men er niet aan twifelen dat zelfs zij - dat zijn de advocaten en de mensen met een hoge opleiding - het geloofden. Men krijgt altijd de indruk dat het iets was wat lijkt op een massapsygoose, veel meer dan dat in onze tijd het geval is".

Bestaan van heksen en bronnenmateriaal.

Prof. Cohn : "Heksen in de zin van mensen, die geloofden dat zij kwaad konden doen met behulp van occulte middelen... ...ja, ik geloof dat zij bestaan hebben.

Heksen in de zin van mensen, die samen kwamen, rituele handelingen pleegden, de duivel aanbaden, baby's opaten en op bezems door de lucht vlogen (zeer essentieel)....nee, daar geloof ik niet in.

Hoe meer je met de bronnen bezig bent, hoe moeilijker het wordt om ze serieus te nemen. Je zult nooit een verhaal vinden waar geen absurde dingen instaan, zoals b.v. vrouwen, die bekeerden bij een sabbath aanwezig te zijn geweest, terwijl zij gewoon thuis in bed lagen. Dat kon dan doordat de demonen haar gedaante hadden aangenomen en naast haar man in bed lagen. De ene bron na de andere verhaalt deze zaken en zo houdt je tenslotte niets over.

We zullen de verklaring voor deze dingen ergens anders moeten zoeken, namelijk in de verbeelding van twee soorten mensen, te weten:

1. de mensen die de heksen vervolgden.
2. de vrouwen zelf, die in een soort trance verkeerden en geloofden, dat zij deze dingen deden.

We zullen verder moeten onderzoeken waar deze fantasieën vandaan kwamen en waarom zij in de 16e en 17e eeuw zo belangrijk werden, dat de intellectuele leken-elite er door geobsedeerd raakte".

Murray - Occultisme.

Prof. Cohn vindt dat in zijn boek (Europe's Inner Demons) op effectieve wijze wordt afgerekend met het idee dat door de antropologe Margaret Murray naar voren is gebracht omtrent een organisatie van heksen. Zij heeft de bronnen selektief gebruikt en vervalst. Desalniettemin heeft zij met haar theorieën grote invloed gehad op 19e en 20e eeuwse historici en pseudo-historici, wat betreft de ideeën over de aard en de organisatie van heksen. Het geloof wat nu nog bestaat is hoofdzakelijk afkomstig van Margaret Murray.

"Dit heeft natuurlijk niets te maken met de 20e-eeuwse ervaring van organisaties van heksen; dit is iets heel anders en volledig kunstmatig. Dit moderne satanisme begon in de Verenigde Staten; het is gewoon weer één van die belachelijke religieuze bewegingen, die van tijd tot tijd opgang doen en gewoon-

lijk in Californie ontstaan. De mensen die deze dingen cultiveren weten niets van het histories verschijnsel (heksen) af en als ze het wel weten, halen ze het uit de geschriften van Margaret Murray. Het is een onderdeel van het moderne occultisme en dat heeft zijn eigen geschiedenis die teruggaat tot in de 19e eeuw".

Waarom vrouwen ???

"Dat is iets waar ik in mijn boeken niet over praat. Vrouwen speelden ongetwijfeld een grote rol, dat is ook een punt wat nader onderzocht moet worden. Het traditionele idee van een heks verbeeldt haar in de vorm van een vrouw. We weten niet werkelijk waarom; het schijnt ook in Afrika zo te zijn, maar het gaat niet op voor alle kulturen. Het is geen belangrijke faktor voor de verklaring van het waarom van de grote heksenjacht. Het is ook niet voldoende om te zeggen, dat het gewoonweg een bijprodukt van een patriarchale samenleving is, want er zijn verscheidene patriarchale samenlevingen die niet in het bijzonder geobsedeerd worden door vrouwelijke heksen en er zijn ook patriarchale samenlevingen waarin de heksen mannelijk zijn.

